

Kšicová, Danuše

Skryté souvislosti Slova o pluku Igorově a RKZ

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1995, vol. 44, iss. D42, pp. [15]-22

ISBN 80-210-1410-5

ISSN 0231-7818

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108808>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DANUŠE KŠICOVÁ

SKRYTÉ SOUVISLOSTI SLOVA O PLUKU IGOROVĚ A RKZ

O jedněch z nejkrásnějších skladeb slovanského básnictví — tajemném Slovu o pluku Igorově a poémách tvořících Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský dnes již existuje rozsáhlá literatura. Přesto však zájmu badatelů dosud unikala skrytá souvislost těchto skladeb, již může poodhalit bádání v oblasti dějin českého překladatelství z ruské literatury.

Máme-li odpovědět na otázku, co mohlo být přitažlivého z ruské literatury pro dobu českého obrození, kdy se teprve počínala utvářet nová česká literatura včetně svého základního výrobního prostředku — jazyka, musíme se současně ptát, co jí vlastně ruská literatura mohla dát. Odpověď nalezneme v úvodních partiích statí V. G. Bělinského o A. S. Puškinovi, výstižně charakterizujících předpuškinské období ruské literatury. Srovnáme-li poté to, jakým způsobem byla ruská literatura prezentována českému čtenáři, zjistíme, že to nebylo nijak málo a že to úplně odpovídalo dané realitě.¹ Na příkladu díla vynikající literární úrovně, jakým je Slovo o pluku Igorově, lze naopak dokázat, že pražské slavistické centrum patřilo počátkem 19. stol. k nejlepším v Evropě.

Prvním českým překladem z ruské literatury bylo Puchmajerovo tlumočení Cheraskovovy ódy O velebnosti božské z r. 1795. Jungmann je později zařadil do své Slovesnosti (1820). Na to, že se české překladatelství z ruské literatury tehdy teprve začínalo utvářet, to byl překlad neobyčejně dobrý. Vzpomeňme, že právě po svém návratu z Ruska dal Dobrovský podnět ke vzniku prvních jazykových pomůcek, a že se na nich také sám podílel (i svou Zprávu z Ruska doplňuje ruským slovníčkem). Tehdy také získal pro překlady z ruštiny své žáky, především Puchmajera a Jungmanna. Cheraskovovu půvabnou rokokovou parafrázi biblické Geneze dovedl Puchmajer výstižně přebásnit s využitím tradice české barokní poezie. Zřejmě někde odtud vedou cesty k budoucím Nerudovým

¹ Nelze souhlasit s výrokem, že je překvapující nepatrný počet překladů z ruštiny v letech 1800–1830. Sr. *Dějiny česko-ruských vztahů 1770–1917*, AN, Praha 1967, kap. České rusofilství za osvobozeneckých válek, 57.

Písním kosmickým. Vždyť Jungmannovy Slovesnosti bylo po léta používáno na českých gymnáziích, takže texty z antologie, jež je její součástí, vešly do obecného povědomí. Do prvního vydání Slovesnosti Jungmann zařadil ze slovan-
ských literatur pouze ukázkou jihoslovanské epiky Bitva na Kosovu v tlumočení V. Hanky a dva překlady z ruské poezie konce 18. stol., v níž dosáhla ruská literatura 18. stol. největšího rozkvětu. Kromě zmíněné ódy Cheraskovovy to byl Jungmannův překlad Karamzinova Poslání A. A. Pleščejevovi, označený názvem Poslání Karamzina k... Jungmann v něm usiluje spíše o řešení problémů filologických než básnických, proto je to básnické řešení mnohem méně obratné než je tomu u Puchmajera.² Největším úspěchem našeho překladatelství z ruské literatury v první čtvrtině 19. stol. je však několikeré tlumočení Slova o pluku Igorově. Protože se jedná o záležitost zcela ojedinělou, jejíž hlubší analýza může naznačit cesty dalšího bádání, dovolím si věnovat jí zvláštní pozornost.

Charakteristickým znakem osvícenství, jež se utvářelo v českých zemích v poslední třetině 18. stol., byl především výrazný scientismus, v němž se zvláště v oblasti slavistiky dostává do popředí aspekt lingvistický.³ Příčiny jsou evidentní. Země, jež pozbyla svou samostatnost i víru a jejíž jazyk byl postupně vytlačován z literatury do folkloru, musela začít generální rekonstrukcí svého základního komunikátu. Neméně příznačný je rovněž fakt, že otec československé slavistiky Josef Dobrovský, jenž začal svou lingvistickou dráhu jako orientalista, se pod vlivem Václava Fortunáta Durycha začal věnovat paleoslavistice a bohemistice.⁴ V oblasti slavistiky se záhy stává mezinárodně uznávanou autoritou. Jeho zaměření na problematiku textové kritiky sehrálo významnou úlohu rovněž v oblasti česko-ruských literárních vztahů. Výsledkem intenzivního studia československých a sovětských bohemistů a jejich dlouholeté spolupráce je objasnění některých temných míst v biografii a badatelské činnosti Josefa Dobrovského. Z hlediska dějin českého překladatelství mají prvořadý význam první české a německé překlady Slova o pluku Igorově, jež vznikly pod bezprostředním vlivem Josefa Dobrovského.

Byl vysloven předpoklad, že Dobrovský se snad mohl za svého pobytu v Rusku (17. 8. 1792 – 7. 1. 1793) dozvědět o autografu Slova o pluku Igorově.⁵ Z dochovaných materiálů je dnes zřejmý pouze fakt, že měl v rukou rukopisný Spaso-Jaroslavský chronograf. Dobrovský uvádí, že z tohoto sborníku bylo přetištěno Slovo o pluku Igorově, nikoli, že měl k dispozici sám rukopis, z něhož by si dělal za svého petrohradského pobytu výpisky, jak se domnívá G. N. Moise-

² D. K š i c o v á, *Ruská literatura v Jungmannově Slovesnosti*, Sborník prací FF BU D 32, 1985, 125–130; též: *Ruská literatura 19. a začátku 20. století v českých překladech*, SPN, Praha 1988, 10–19.

³ V. M a c u r a, *Znamení zrodu*, AV, Praha 1983, kap. Lingvocentrismus, 47–68.

⁴ G. N. Moisejeva, M. M. Krbec, *Jos. Dobrovskij i Rossija*, Nauka, Leningrad 1990, 12–13.

⁵ S. W o l l m a n, *Dobrovský a Slovo o pluku Igorově*, Slavia 1955, 24, 2–3, 269–282. Ve své monografii *Slovo o pluku Igorově jako umělecké dílo*, Rozpravy ČSAV, seš. 10, Praha 1958, se S. Wollman k této hypotéze již nevrací, srov. s. 9–10.

jevová, či že si dokonce celou poému opsal.⁶ Kolem nálezu i tajemného zmizení této podivuhodné skladby je řada rozporů a nejasností, jež se dodnes nepodařilo dostatečně vysvětlit. Problematické bylo dlouho samo datum nalezení Slova o pluku Igorově, jež se pohybovalo od konce 80. let do poloviny 90. let 18. století.⁷ G. N. Moisejevová v citované monografii „Dobrovskij i Rossija“ přesvědčivě dokázala, že Dobrovský dovedl jako jediný z tehdejších slavistů rozluštit temná místa rukopisu, sémanticky velmi významná, neboť se jednalo o časové a místní určení. Dobrovský byl také první, kdo odhadl stáří autografu, napsaného cyrilicí a tzv. poluustavem, jako památku 15. stol. Datování opisu Slova, vloženého do Spaso-Jaroslavského chronografu, se neodvážil ani nálezce rukopisu Musin-Puškin, jenž vydal Slovo tiskem r. 1800, ani prezident ruské akademie věd admirál A. S. Šiškov ve svém přetisku Slova, který vydal se svým překladem a komentářem r. 1805. Právě toto vydání zaslal Šiškov r. 1809 Dobrovskému. To se pak také stalo podkladem všech čtyř překladů, k nimž bezprostředně poté přistoupili žáci Dobrovského pod vedením svého učitele. Tato časová posloupnost je velmi zajímavá, neboť z dopisu Dobrovského jeho slovinskému kolegovi Kopitarovi z 6. 3. 1810 víme, že Dobrovský měl kritické připomínky již k prvním německému překladu Slova (Riga, 1803), i k jeho ruským vydáním. Tyto výhrady mohl opírat především o studijní materiály získané v Rusku. Pro překlad památky bylo nezbytné získat komentované ruské vydání, což se stalo r. 1809 — tři roky před tím, než památník údajně shořel za požáru Moskvy. Podivné ovšem je, že dům Musina-Puškina zůstal nedotčen. Šiškovovo vydání Dobrovský rovněž podrobil kritice. Je to zřejmé ze všech překladů, jež vznikly pod jeho vedením. Tyto korektury byly prováděny anonymně a v tichosti. Svoji spoluúčast na překladech Dobrovský sám přiznává v tisku jen jedenkrát, avšak opět anonymně — v recenzi na Müllerův německý překlad Slova, jejíž autorství mohlo být určeno až teprve po nalezení rukopisu v Dobrovského písemné pozůstalosti.⁸ Bylo-li tedy Slovo o pluku Igorově zahaleno tajemstvím

⁶ Moisejeva, Krbec, o. c. 171–219. Opis celé poémy latinkou, který Dobrovský zaslal r. 1821 do Krakova polskému slavistovi J. S. Bandtkiemu, jenž ho o to žádal již r. 1812, byl zřejmě proveden z tištěného Slova s doplněním temných míst, jež se Dobrovskému podařilo rozšifrovat. Opožděné splnění této prosby lze vysvětlit tím, že do té doby text potřebovali žáci Dobrovského, kteří se překladem intenzivně zabývali. Z celého opisu zaslaneho do Polska se dochovalo jen nepatrná část. Sr. Moisejeva, Krbec, o. c. 216–218. Celý text je dodnes nezvěstný. O tom sr.: G. N. Moisejeva, M. M. Krbec, *Pamjatniki Kijevskoj Rusi v izučenii Jozefa Dobrovskogo*, v sb. *Slavjanskije literatury*, Nauka, Moskva 1983, 88–103, zvl. 102, G. N. Moisejeva, *Spaso-Jaroslavskij Chronograf i Slovo o polku Igoreve*, Nauka, Leningrad 1984, 101.

⁷ O tom, jak složitá byla rekonstrukce základních faktů, za nichž bylo Slovo objeveno, svědčí i skutečnost, že většina starších pramenů uvádí, že Musin-Puškin získal rukopis Slova až r. 1795. Shrnutí veškerého bádání obsahuje *Encyklopedija «Slova o polku Igoreve»*, t. 1–5, Rosijskaja akademija nauk, Institut ruskoj lit. (Puškinskij dom), Sankt-Peterburg 1995.

⁸ Recenze byla otištěna v lednovém čísle vídeňského měsíčníku *Annalen der Literatur und Kunst in dem Österreichischen Keiserthum* r. 1812 — skutečnost, že se jedná o práci Dobrovského potvrdil G. Ziegengeist na základě rukopisu recenze, dochované v autorově písemné pozůstalosti. Sr. jeho čl.: *Das altrussische „Igorlied“ in der intereuro-*

v samotném Rusku (jeho nálezce Musin-Puškin o něm podával informace jen velmi neochotně a kuse), pak můžeme konstatovat, že podobně tomu bylo i u nás. Vždyť ani autor prvního českého knižně vydaného překladu Slova Václav Hanka, jehož překlad vzbudil v Rusku takovou pozornost, ve svých komentářích nikde nepřiznává, že podklady pro svá různočtení získal od Dobrovského. Moisejevová se domnívá, že důvodem byla tehdejší vědecká etiketa — cizinec nemohl vědět více než domácí vydavatelé.⁹

Žáci Dobrovského pracovali na svých překladech v letech 1810–1821. První z nich byl Josef Jungmann, z jehož korespondence s Markem vyplývá, že se překladem začal zabývat počátkem r. 1810. Svůj překlad Slova předal profesoru Nejedlému pro jeho časopis Hlasatel, který však v té době přestal vycházet. To byl snad důvod, proč velmi dobré tlumočení Jungmannovo nebylo tehdy vytištěno.¹⁰ Vydal je až V. A. Francev r. 1932.¹¹ Další tlumočení, tentokrát německé, vyšlo v Praze r. 1811 zásluhou J. Müllera, přesně dodržujícího rady Dobrovského. Ten se také snažil, aby toto vydání nezapadlo. Když se nedočkal recenze Kopitarovy, o níž jej žádal, Dobrovský se rozhodl napsat recenzi sám a otisknout ji anonymně. Moisejevová ji podrobně analyzuje a konstatuje, že je to jedno z prvních ocenění Slova o pluku Igorově v tehdejší evropské vědě.¹² Dobrovský dal popud ke vzniku ještě dalších dvou českých překladů. První z nich je veršovaný, napsaný nerýmovaným pětistopým trochejem. Jeho autorem je Jungmannův žák Samuel Rožnaj, spolupracovník Hromádkových Prvotín. Z tohoto překladu je dnes známa jen malá část.¹³ Obou českých překladů si Dobrovský vážil zřejmě víc než tlumočení Müllera, jež však pokládal pro propagaci Slova za mnohem významnější, protože mohlo mít, vzhledem ke komunikativnosti němčiny, větší publicitu. Z téhož důvodu radil Václavu Hankovi, aby ke svému českému překladu připojil rovněž zkorigované tlumočení německé, což Hanka skutečně realizoval. Také Hankovo tlumočení (Praha 1821) je provázeno trans-

päischen Rezeption von Aufklärung und Romantik (1797–1812), Zeitschrift für Slawistik, Bd 33, 1988, H. 1, 8–14.

⁹ Moisejeva, Krbec, *Jos. Dobrovskij i Rossija*, o. c. 198–200, 171–219.

¹⁰ V případě Nejedlého o tom však mohly rozhodnout i osobní důvody. Z Jungmannových osobních *Zápisů* vyplývá, že nechal Jungmanna politicky sledovat. Josef Jungmann, *Zápisky*, Odeon, Praha 1973, 14–16, 107.

¹¹ *Slovo o pluku Igorově*. Ruský text v transkripci, český překlad a výklady Josefa Jungmanna z r. 1810. Vydal a úvodem opatřil V. A. Francev, Slovanský ústav v komisi naklad. Orbis, Praha 1932. Francev zde shrnuje nejdůležitější okolnosti, za nichž Jungmannův překlad vznikl.

¹² Moisejeva, Krbec, *J. Dobrovskij i Rossija*, o. c. 198–200.

¹³ R. Brtáň, *Neznámý překladatel Igora*, *Slavia* 38, 1969, 2, 230–241. S. Rožnaj přeložil ještě za doby svého studia v Německu Slovo o pluku Igorově také do němčiny. První část jeho překladu vyšla v *Morgenblätter für gebildete Stände*, 1820. Rukopis se dochoval v Schillerově archivu v Marbachu. Touto problematikou se zabýval Gerhard Ziegengest, který psal již dříve o evropské recepci Slova o pluku Igorově a o Dobrovském; sr. jeho čl. *Das altrussische „Igorlied“ in der intereuropäischen Rezeption von Aufklärung und Romantik* o. c., *Neue Zeugnisse über Jos. Dobrovský und die deutsch-tschechischen Wissenschaftsbeziehungen*, tamtéž, 35, 1990, 1, 3–34.

kripci do latinky. Toto vydání se stalo v Rusku velmi populární díky pohotovosti samého Hanky i přízni cara Alexandra I., jenž překladatele bohatě odměnil.

Kromě neocenitelných rad filologických, díky nimž byli žáci Dobrovského schopni pochopit text poémy lépe než její ruští vydavatelé a překladatelé, byl Dobrovský také iniciátorem jejich citlivého přístupu k samotnému básnickému textu. Vedeni radami Dobrovského, reformátora české prozodie (1800), jenž u nás napomohl k prosazení sylabotónického systému, si Jungmann, citlivý k básnickému textu, i jeho žák Müller povšimli rytmizovaných vsuvek v textu Slova. Ve svém překladu proto tyto pasáže vyčlenili i graficky. Originálnost Slova o pluku Igorově, jenž nemá ve staroruské literatuře obdobu, je tak ještě zvýrazněna. Je příznačné, že většina tehdejších vydavatelů Slova (včetně Šiškovy a Müllera) ve svých komentářích uváděla blízkost Slova Ossianovi, v jehož pravost se tehdy věřilo. (Ještě Hegel ve své *Estetice*, vydané posmrtně jeho žáky, Ossiana vehementně hájí.) S obdobným stylistickým postupem — citacemi písní rytmicky odlišených od ostatního textu — se setkáváme i v proslulých Rukopisech. Byl to ostatně kanonický model evropské romantiky.¹⁴

Co bylo vlastně důvodem, že velmi dobrý Jungmannův překlad zůstal za jeho života neotištěn? Vždyť Hlasatel Nejedlého nebyl jistě jedinou možností. Proč Jungmann nevložil alespoň ukázkou svého tlumočení do Slovesnosti, nad níž pracoval koncem desátých let a v níž otiskl jiné překlady z ruské poezie? Nesouvisí tato okolnost nějak blíže s přípravou českých Rukopisů, na nichž se nepochybně podíleli žáci Dobrovského, dobře vyškoleni v oblasti paleoslavistiky a staré češtiny? Časově se tyto události zcela shodují. (RK byl objeven V. Hankou 16. září 1817 ve Dvoře Králové, RZ byl „nalezen“ téhož roku, ve známost vešel v listopadu 1818.) Jména autorů Rukopisů dodnes přesně neznáme. I autorství Hanky a Lindy je předpokládáno jen hypoteticky. Přesnější je označení širšího okruhu spolupracovníků, mezi něž mohl patřit i Josef Jungmann, jenž měl pro to ty nejlepší filologické předpoklady jakožto zkušený překladatel vynikajících děl světové literatury. Vždyť zákony etiky byly v této době usilovného zájmu o povznesení vlasti a její kultury zcela jiné než později v generaci Masarykově, usilující o demytologizaci českých dějin a literatury. Tvorba mýtů byla v době obrození naopak jedním ze základních strukturních znaků epochy¹⁵ a vytváření podvrhů bylo pokládáno za službu vlasti. Srovnávacím literárním bádáním byla prokázána návaznost RKZ na Kostrovův překlad Ossiana,¹⁶ jehož druhé vydání

¹⁴ D. K š i c o v á, *Poéma za romantismu a neoromantismu*, Brno 1983; též: *Poetika ruské a české romantické poémy*, Československá slavistika AV, Praha 1988, 169–172.

¹⁵ V. M a c u r a, *Znamení zrodu*, o. c. 90–137; K. Horálek v této souvislosti zpochybňuje Jungmannovu odbornou reputaci. Nemohlo tomu však být přesně naopak? Jungmann přece mohl propagovat Rukopisy právě proto, že byl přesvědčen o jejich potřebnosti pro rozvoj národní literatury a její ohlas v zahraničí. Sr.: Karel H o r á l e k, *Studie o populární literatuře českého obrození*, Praha, Čs. spis. 1990, kap. K mystifikacím Hankovy družiny, 117.

¹⁶ Julius D o l a n s k ý, *Ohlas dvou ruských básníků v RKZ*, UK, Praha 1969.

vyšlo r. 1796¹⁷ a na řadu dalších podnětů především z jihoslovanských literatur.¹⁸ Při řešení vztahu RKZ k Ossianovi nesmíme ovšem zapomínat ani na to, že r. 1817 byl otištěn jeho první český překlad z pera začínajícího literáta Františka Palackého.¹⁹ I tato skutečnost svědčí o tom, co bylo v této době nejvíce básnicky nosné a čtenářsky přitažlivé.

Na možnost Jungmannova podílu na RKZ ukazují dvě podivné okolnosti:

1/ R. 1810 vytvořil vynikající překlad Slova o pluku Igorově, který již Frančov označil za mnohem zdařilejší než příliš rusifikující tlumočení Hankovo, přesto jej nikdy neuveřejnil.

2/ Nevyužil příležitosti otisknout alespoň část svého překladu ve Slovesnosti, nad níž pracoval od r. 1817. Místo toho sem zařadil první poemu z RK O velikém pobití (Záboj), provázenou historickým komentářem. Z hlediska pedagoga a nadšeného buditele bylo ovšem logické, že Jungmann dal přednost tomu, aby v jeho Slovesnosti byla zastoupena dávná doba českého písemnictví líčící nikoli porážku, jako Slovo o pluku Igorově, nýbrž bitvu vítěznou, což je ostatně charakteristickým rysem všech historických skladeb RKZ.²⁰

Ještě nápadnější jsou však shody textové. Nejedná se totiž o pouhé analogie motivické, na něž upozorňoval v předmluvě ke svému překladu Slova o pluku Igorově již Hanka a po něm mnozí jiní.²¹ V Jungmannově překladu Slova a jím uveřejněné skladbě z RK O velikém pobití jsou nápadné shody základních strukturních znaků, přestože poema RK opěvuje události, jež Jungmann klade do 7. stol.,²² kdežto Slovo zachycuje Kyjevskou Rus z konce 12. stol. Srovnání se týká přirozeně první části Slova, v níž se obdobně líčí setkání dvou bratří — Igora a Vsevoloda. (V torzu skladby RK se setkává Záboj se Slavojem.) Igor se rozhodne stejně jako Záboj shromáždit vojska a vydat se do boje. Stimul hrdinů je sice různý (Igor se vydává bojovat proti pohanským Polovcům, Záboj bojuje proti okupantům vlastní země), chování vojevůdců je však podobné. Oba dodá-

17 Problematikou Ossiana v ruské literatuře se zabýval petrohradský badatel a překladatel Ju. D. L e v i n . Sr. jeho monografii „*Ossian v ruské literatuře, Konec 18 — první tři století*“, Nauka, Leningrad 1980 a jeho komentovaný překlad J. M a c p h e r s o n a : „*Poemy Ossiana*“, Nauka, Leningrad 1983.

18 Dnes již o tomto problému existuje obrovská literatura, jež nevyklučuje další doplňky. Srov. např.: *Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský. Dnešní stav poznání*, Academia, Praha 1969; Julius D o l a n s k ý , *Neznámý jihoslovanský pramen RKZ*, Academia, Praha 1968; týž: *Oblas dvou ruských básníků v RKZ*, UK, Praha 1969; týž: *Záhada Ossiana v RKZ*, Academia, Praha 1975; S. V. N i k o f s k i j , *Poetičeskije mozaiki V. Ganki i J. Lindy*, kap. z jeho kn. *Dve epochi češskoj lit.*, Nauka, Moskva 1981, 27–47; K. H o r á l e k , o. c. 103–126.

19 Jan V. N o v á k , Arne N o v á k , *Přehledné dějiny lit. české*, R. Promberger, Olomouc 1922, 159.

20 D. K š i c o v á , *Poetika ruské a české romantické poémy*, Čs. slavistika 1988, 165–176.

21 O tom sr.: J. K o m o r o v s k ý , *Slovo o pluku Igorově u Západních Slovanů*, in: *Slovo o pluku Igorově, Igora syna Sviatoslava, vnuka Oléga*, Bratislava, Turč. Martin (bez letopočtu), 51–59.

22 Do doby karolinské řadili skladbu i Jirečkové, 1862. Sr. Jaroslav M e z n í k , *Rukopisy z hlediska historie*, RKZ — dnešní stav poznání, o. c. 157–8.

vají vojsku sílu k statečnosti svou písní. (Jungmann ve svém překladu vloženou píseň vyznačuje graficky v podobě veršů.) Zpěv obou hrdinů je přirovnáván k písním bájných pěvců — Bojana (Slovo) a Lumíra (RK). Oba hrdinové se před bojem domlouvají na bitevní taktice. Protože výsledek bitev je rozdílný, liší se poémy v jejich líčení. Skladba RK rozvádí podrobně souboj vojevůdců — Záboje a Luďka. Zábojovo vítězství předznamenává výhru celého vojska. Igor svede vítězně pouze první bitvu. Ve druhé podlehne, jak mu to bylo naznačeno nepříznivými nebeskými znameními. Folklorní struktura přirovnání a paralelismů, spojujících lidská konání s jevy přírodními, je však v obou skladbách táž. Srovnání s Ossianem bylo velmi příhodné. Obě díla jsou strukturně blízka preromantické-stylizaci folkloru, násobené zájmem o lyrická líčení plná ikonických atributů, tak nezvyklých ve středověkém písemnictví obou zemí. Zajímavé textologické shody Záboje s jiným Jungmannovým překladem — Bürgerovy Leonory — si všiml ve své podrobné kritické analýze RKZ T. G. Masaryk, který upozorňuje i na užití řady preromantických a typicky romantických atributů, jako je např. toponymická neurčitost.²³

Textová blízkost Slova a RKZ byla zřejmě podnětem podezření Jos. Dobrovského, že jedním z tvůrců RKZ je Jos. Jungmann. Jungmannův překlad Slova o pluku Igorově o několik let předcházel nálezu RKZ. Hypotéza Karla Krejčího, předpokládající ranější vznik RKZ než jejich objev, se zdá tedy plně oprávněná. V souvislosti s Jungmannem, jehož spoluúčast na RKZ Krejčí připouští, je také logický jeho postřeh, že v RKZ se projevila nikoli sentimentalistická, nýbrž pozdně osvícenská a raně romantická ideologie.²⁴ Nápadné textové shody obou skladeb, o nichž byla řeč výše, nasvědčují tomu, že poéma O velikém pobití (Záboj) mohla být napsána již r. 1810, a to pod bezprostředním vlivem vlastního překladu Slova o pluku Igorově, nad nímž Jungmann tehdy pracoval. Jeho tlumočení nebylo sice ve své době otištěno, mezi žáky Dobrovského však bylo nepochybně známo.

Znal je jistě i Hanka, který ke svému překladu připojuje týž prepis do latinky, jaký je v textu Jungmannově. (U Müllera tato příloha chybí.) Ze srovnání Jungmannova podání s Hankou vychází verze Jungmannova vítězně. Jak již konstatoval Francev (1932), Hanka mnohem více text archaizuje a rusifikuje, což pravděpodobně nevadilo zahraničním čtenářům. Čeští recipienti jeho text chápali na pozadí RKZ, na něž se Hanka ve svém úvodu odvolává; zdůrazněná podobnost obou skladeb měla být důkazem starobylosti RKZ. Geniální filolog Jungmann ve svých překladech demonstroval možnosti češtiny, kterou soustavně obohacoval vytvářením zdařilých neologismů, z nichž většina se ujala. Jeho

²³ T. G. M a s a r y k , *O studiu děl básnických*, f. II. Pfišpěvky k estetickému rozboru Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského, Bursík, Kohout, Praha 1886, 24 s. Masaryk uvádí přímou textovou shodu mezi Zábojem a Leonorou (1806) v líčení úprku vojsk.

²⁴ Karel K r e j č í , *Některé nedořešené otázky kolem RKZ*, *Slavia* 43, 1974, 378–396. O Jungmannově spoluúčasti na RKZ byl přesvědčen i Ferdinand S t r e j č e k . Srov. jeho stať *Závěrečné slovo o rukopisech*, Topičova edice, Praha 1947, 20 s.

překlad Slova si proto dodnes zachoval svou svěžest. Básnický talent Jungmannovi také napověděl, které partie má vyčlenit do podoby veršů — v komentáři sám uvádí: „V textu Moskevském sice nejsou ti veršové vyznamenání, ale že veršové jsou, to každé ucho rozezná...“²⁵. Pedagogické zásady vedly Jungmanna k podrobným komentářům, jimiž provázal svůj překlad Slova v poznámkách pod čarou i ve stručném shrnutí děje provázejícím český text. Podobně komentuje i skladbu RK ve Slovesnosti (1820), kterou provází nejen přehledem líčených událostí, ale také komentovaným slovníčkem, kde si vypomáhá podle svého zvyku německými ekvivalenty.²⁶ Je zajímavé, že s kombinací prózy a veršů se setkáváme pouze v překladech Jungmanna a Müllera (Rožnaj použil pětistopého trocheje), nikdy však u Hanky.

I když nelze výsledky našeho srovnávání přeceňovat, mohou snad naznačit cestu, kudy by mohlo směřovat budoucí bádání o záhadách české i ruské literatury, k nimž Slovo o pluku Igorově i RKZ nepochybně patří.

СКРЫТЫЕ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ «СЛОВОМ О ПОЛКЕ ИГОРЕВЕ» И «РУКОПИСЯМИ КРАЛОВЕДВОРСКИМ И ЗЕЛЕНОГОРСКИМ»

V to время как дата обнаружения чешских «Рукописей» точно известна (1817 г.), находка «Слова о полку Игореве» окружена такой же тайной, как и вся его история (датируется с конца 80-х гг. до 1795 г.). Было высказано предположение, что Иосеф Добровский мог автограф «Слова» читать во время своего пребывания в России (1792-93). Если эта гипотеза сомнительна, то неоспоримым фактом остается инициатива Добровского в деле создания трех чешских (Й. Юнгмана, С. Рожная, В. Ганки) и одного немецкого (Й. Мыллера) перевода «Слова о полку Игореве» (1810-1821), возникших по книжному изданию «Слова» от 1805 г., полученному Добровским в 1809 г. Особенно интересным является перевод Иосефа Юнгмана, изданный В. А. Францевым только в 1932 г. Сравнительным изучением «Слова» и поэмы из «РК» «О великом сражении» («Забой»), включенным Юнгманом в антологию его «Словесности» (1820), обнаруживаются интересные совпадения, дающие повод для гипотезы, что автором этой поэмы является сам Юнгман, который мог ее написать в то же самое время, когда переводил в 1810 г. «Слово о полку Игореве». Таким образом можно объяснить факт, что он в антологию своей «Словесности» не включил хотя бы часть своего выдающегося перевода «Слова», а именно поэму «О великом сражении». Зеркалообразный характер этой поэмы, изображающей победу наших предков, а не поражение русских как «Слово», соответствует тем патриотическим стремлениям, которые типичны для всего творчества И. Юнгмана, а также для его «Словесности» (1820), употреблявшейся на уроках чешского языка в гимназиях в течение многих десятилетий. Убеждение Иосифа Добровского в том, что одним из авторов «РКЗ» был именно Й. Юнгман, объясняется близостью поэтики обоих анализируемых произведений.

²⁵ Srov. Francevovo vydání; 24–25.

²⁶ D. K š i c o v á, *Ruská literatura v Jungmannově Slovesnosti*, SPFFBU D 32, 1985, 125–130; též, *Ruská lit. 19. a začátku 20. stol. v českých překladech*, o. s. 10–19. O Jungmannovi a českém obrození sr. také: A. S. M y ů n i k o v, *Jozef Jungman i jeho vremena*, Nauka, Moskva 1973. Týž, *Epocha prosvěšćenija v češskich zemljach*, Nauka, Moskva 1977. Týž, *Kultura češského vozrožđenija*, Nauka, Leningrad 1982.